

Поштаренко Інна Валеріївна,
викладач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Останні вісім років Україна потребувала визнання, на рівні кримінального закону, незаконними окремі дії колабораційної діяльності. Верховною Радою України прийнятий 3 березня 2022 р. і набув чинності 15 березня 2022 р. Закон № 2108-IX [1], яким включено до Кримінального кодексу України (далі – КК) нову статтю 111-1 «Колабораційна діяльність», що охопила значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою-агресором. Загальне визначення *колабораційної діяльності* – це співпраця з окупованою владою на шкоду власній державі.

Державою-агресором є країна, яка першою застосовує збройну силу проти іншої країни, тобто тим самим вчиняє агресію. Державою-агресором може бути визнана не лише одна країна, а група країн, в тому числі пов'язаних між собою угодами про військову допомогу. При кваліфікації кримінальних правопорушень за ст. 111-1 КК, державою-агресором наразі вважається російська федерація. При цьому враховуються постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 № 129-VIII [2], Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022[3], затверджений Законом України № 2102-IX від 24.02.2022. Під *тимчасово окупованою територією України*, про яку йдеться у ст. 111-1 КК, слід розуміти не тільки ті території, які були окуповані державою-агресором у 2022 році. Маються на увазі і ті території, які були окуповані раніше, а саме територія Автономної Республіки Крим та окупованих районів у Донецькій та Луганській областях. При цьому враховуються ст. 3 Закону № 1207-VII [4], Закон № 2268-VIII [5] та Указ Президента № 32/2019 [6].

Крім того, необхідно підкреслити, головною відмінністю розмежування з державною зрадою ст. 111 КК слід вважати те, що колабораційні дії вчиняються суб'єктом вже в умовах здійсненої окупації чи збройної агресії.

Кримінальна відповідальності за ч.1 ст.111-1 КК, настає за вчинення громадянами України, наступних дій: публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України; публічне заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора; публічні заклики до співпраці з державою-агресором,

збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора; публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території України.

Під *публічністю* розуміють поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб (дві і більше особи), зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації. Не є публічними заклики, які адресовані конкретній особі під час особистої бесіди чи переписки. Можуть вчинятися у таких *формах*: виступ на мітингу, на засіданні органу місцевого самоврядування, на засіданні членів громадської організації або будь-якого незареєстрованої організації громадян; запис відео з відповідними висловлюваннями і закликами і подальша демонстрація такого відео у ЗМІ, в мережі Інтернет, в соціальних мережах. При цьому, з контексту особа має розуміти, що записане з нею відео буде розповсюджено у ЗМІ, в мережі Інтернет, в соціальних мережах; інтерв'ю, в ході якого особа промовляє відповідні висловлювання і заклики, з наступною публікацією такого інтерв'ю в ЗМІ, в мережі Інтернет, в соціальних мережах. При цьому, з контексту подій особа має розуміти, що записане з нею інтерв'ю буде розповсюджено у ЗМІ, в мережі Інтернет, в соціальних мережах; розміщення текстових, графічних (однак з обов'язковим супроводженням текстом) матеріалів в мережі Інтернет, в соціальних мережах; розповсюдження листівок з відповідним змістом.

За ч. 2 ст. 111-1 КК настає кримінальна відповідальність за добровільне зайняття посад, не пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій. Під поняттям *добровільності* необхідно розуміти зайняття посади без вчинення будь-якого (фізичного та психологічного) примусу стосовно такої особи. Тобто мається на увазі добровільне та офіційне працевлаштування громадян України на некерівні посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупованій адміністрації держави-агресора.

Кримінальна відповідальності, відповідно до ч. 3 ст. 111-1 КК, настає за дії спрямована на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, а також за пропаганду у закладах освіти незалежно від типів та форм власності, вчинену з *метою*: сприяння здійсненню збройної агресії проти України; встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України; уникнення відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України. Під *пропагандою* розуміється поширення і глибоке детальне роз'яснення яких-небудь ідей, поглядів, знань. Форма комунікації, спрямована на поширення фактів,

аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь певної спільної справи чи громадської позиції. Ознаки пропаганди: поширення інформації; спрямування на широке коло осіб; мета - вплив на громадську свідомість та поведінку; підбір фактів та аргументів; свідоме, умисне відкидання або спотворення певних важливих фактів, використання неправдивих фактів; висловлювання у формі закликів, повчань, порад, попереджень, вимог, погроз; роз'яснення відповідної позиції.

Згідно ч. 4 ст. 111-1 КК передбачена кримінальна відповідальність за економічну співпрацю з державою-агресором. Тобто, за передачу (передбачає віддання у володіння іншій особі, самостійно або через посередника) матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора. Матеріальні ресурси – матеріали, сировина, інструменти, машини, обладнання та всі фізичні елементи, які необхідні для здійснення виробничого процесу, або використання у забезпеченні діяльності відповідних формувань, також запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби та грошові цінності, джерела чого-небудь, продукти харчування, тощо. Провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора – здійснення відповідних господарських операцій (виробництво, логістика, закупівля, реалізація товарів, тощо) спільно з ними або внаслідок яких одержують користь відповідно держава-агресор, незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційна адміністрація держави-агресора. Важливим є те, що суб'єктом цього кримінального правопорушення можуть бути не лише громадяни України, а й особи без громадянства чи іноземці. Обов'язковою ознакою є *добровільність*, тобто передача матеріальних ресурсів та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором особою без реального психічного чи фізичного примусу щодо неї.

Передбачено настання кримінальної відповідальності в порядку ч. 5 ст. 111-1 КК, за зайняття керівних посад чи організацію виборів до незаконних органів вчинених у наступних формах: добровільного зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням

організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій (тобто керівної посади), у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора; добровільного обрання до таких незаконних органів; участі в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території; публічних закликів до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.

У відповідності до ч. 6 ст. 111-1 КК передбачена кримінальна відповідальність за здійснені у співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією, спрямовані на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України наступних дій: організація та проведення заходів політичного характеру; активна участь у таких заходах; здійснення інформаційної діяльності. Під заходами політичного характеру розуміються з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо. Під здійсненням інформаційної діяльності розуміється створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації (створення та розповсюдження пропагандистських матеріалів у ЗМІ, на телебаченні, в мережі Інтернет; створення і розповсюдження «фейкових» новин та інформаційних повідомлень у ЗМІ, в мережі Інтернет, в соціальних мережах, тощо. Суб'єктом цього кримінального правопорушення можуть бути не лише громадяни України, а й особи без громадянства чи іноземці. Відповідальність за вказане кримінальне правопорушення несуть як особи, що організували та проводили заходи політичного характеру чи здійснювали інформаційну діяльність у співпраці з державою-агресором, так і особи, що приймали активну участь у таких заходах.

Встановлена відповідальність згідно ч. 7 ст. 111-1 КК за дії вчинені у наступних формах: добровільне зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території; добровільна участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території; добровільна участь в збройних формуваннях держави-агресора; надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України. Це кримінальне правопорушення стосується лише незаконних судових або правоохоронних органів, створених на тимчасово окупованій території. Суб'єктом є виключно громадянин України, працевлаштований

(призначений) на посади в незаконні судові або правоохоронні органи, створені на тимчасово окупованій території; громадянин України, який бере добровільну участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, в збройних формуваннях держави-агресора; громадянин України, який надає допомогу таким формуванням. Обов'язковою ознакою є добровільність, тобто вступ особи на посаду до судового чи правоохоронного органу, участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях без реального психічного чи фізичного примусу щодо неї. Що стосується надання допомоги можуть вважатися будь-які дії по сприянню відповідним формуванням (фінансування, озброєння, забезпечення транспортом, харчуванням, орієнтування на місцевості, тощо).

Кваліфікований склад кримінального правопорушення описаний у ч. 8 ст. 111-11 КК, у відповідності до якої настає відповідальність за вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій-сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей (хоча б однієї особи) або настання інших тяжких наслідків (вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян).

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». URL: <http://www.golos.com.ua/documeNets/z-2108-ix.pdf>.

2. Постанова Верховної Ради України від 27 січня 2015 року № 129-VIII «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text>.

3. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#№2>.

4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

5. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від

18 січня 2018 року № 2268-VIII. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#№28>.

6. Указ Президента України “Про межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях” від 7 лютого 2019 року № 32/2019. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/32/2019#Text>.

Процюк Олеся Миколаївна,

старший викладач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДЕПОНУВАННЯ ПОКАЗАНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Важливою складовою дотримання належної правової процедури під час судового розгляду кримінального провадження є безпосередність дослідження судом показань, речей, документів і висновків експертів. Згідно зі ст. 23 КПК України суд досліджує докази безпосередньо. Не може бути визнано доказами відомості, що містяться в показаннях, речах та документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України.

Обмеження засади безпосередності дослідження показань, речей і документів під час судового розгляду кримінального провадження в першій інстанції встановлюються нормами кримінального процесуального закону, які передбачають винятки із загального правила щодо особистого сприйняття судом доказів. Насамперед такі винятки стосуються випадків, у яких суд вправі приймати як доказ показання, речі та документи, що не були предметом його безпосереднього дослідження.

Отже, засада безпосередності дослідження доказів не є абсолютною і під час судового розгляду кримінального провадження в першій інстанції застосовується з урахуванням визначених КПК України винятків. Зокрема, винятки, встановлені ч. 1 ст. 97, ч. 1 ст. 225 та ч. 3 ст. 352 КПК України.

Кримінальним процесуальним кодексом України ст. 225 передбачено нову для кримінального провадження України процедуру депонування доказів, тобто допиту свідка чи потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. Вона активно застосовується в практичній діяльності [1, с. 274].

Недоліком, на нашу думку, ст. 225 КПК України є те, що її положення не визначають вичерпний перелік підстав проведення допиту свідка чи потерпілого під час досудового розслідування в